

Herstructureren van het weidevogelbeheer
in de Gelderse Waard

Inleiding

Het gaat slecht met de weidevogels in Nederland. Het aantal grutto's in ons land is bijvoorbeeld gedaald tot een schamele 35.000 broedparen. Het aantal jongen dat jaarlijks vliegvlug wordt, is te weinig om de vergrijzende populatie in stand te houden. Oorzaken van deze achteruitgang zijn divers maar een aantal belangrijke zijn:

- Intensivering van de agrarische sector. Kruidenrijk grasland verdwijnt steeds meer en maakt plaats voor graswoestijnen van Engels raaigras, waar weidevogelkuikens geen voedsel vinden om op te groeien.
- Ontwatering van goede weidevogelgebieden. De grondwaterstand in polders wordt kunstmatig laag gehouden. Vaak tot één meter en meer onder het maaiveld. Hierdoor zit het voedsel van weidevogels, wormen en larven, ook diep weg. Een grutto kan met zijn snavel voedsel vinden tot op ongeveer 20 centimeter diepte.
- Urbanisatie van het platteland. Woonwijken, bedrijventerreinen, infrastructurele uitbreidingen, recreatie voorzieningen komen vaak op plaatsen die tot op dat moment nog goede weidevogelgebieden waren.

De afgelopen 10 jaren hebben er, door de uitbreiding van de jachthaven en de aanleg van de nieuwe spoorbrug ook aanslagen op de weidevogelpopulatie in de Gelderse Waard bij Hattem plaats gevonden. Het gebied is in die korte tijd veranderd van een rijk weidevogelgebied tot een 'zorgenkindje'. In de voorbereidingsfase van de uitbreiding van de jachthaven zijn er wel compensatiemaatregelen voorgesteld om het weidevogel gebied te beschermen tegen ingrepen in het gebied. Eén van die compensatiemaatregelen is het "zwarte" weidevogelbeheer op het perceel kadastraal HTM I3.

Echter die compensatiemaatregel is te eenzijdig ingericht en niet doelmatig gebleken. Het draagt niets bij aan het weidevogelbeheer in de Gelderse Waard. Dit document willen als praatstuk inbrengen om het gesprek met de gemeente Hattem en de provincie Gelderland aan te gaan om het weidevogelgebied Gelderse Waard te herstructureren. En te komen tot een compensatie, die wel bijdraagt aan het weidevogelbeheer. Dit document is samen met de maatschap van Emst uit Hattem door mij opgesteld.

Weidevogels kunnen niet schrijven. Maar zij zullen zeker gebaat zijn als de herstructurering van het weidevogelgebied in de Gelderse Waard gestalte krijgt.

Vaassen, november 2017

5.1.2e

Over de opstellers:

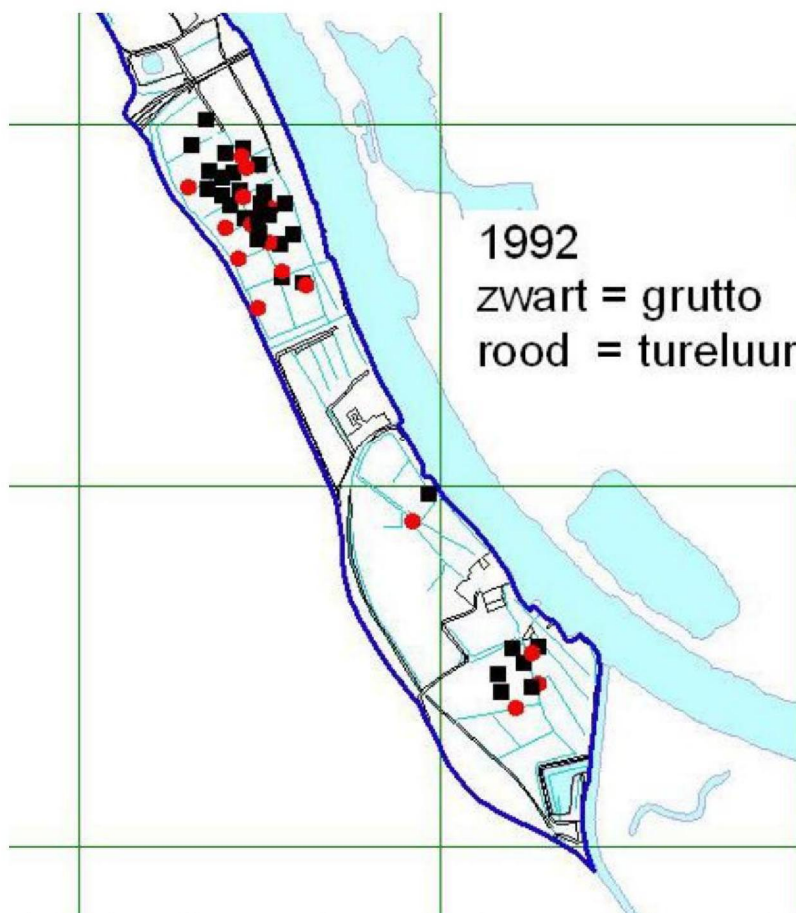
De maatschap van Emst is één van de weidevogelboeren van Vogelbescherming Nederland. Het weidevogelboeren-netwerk van Vogelbescherming Nederland telt zo'n 80 boeren. De weidevogelboeren spelen waar mogelijk een rol in de campagne Red de Rijke Weide. Ze zijn de voorlopers die een verandering mogelijk maken. De weidevogelboeren laten zien dat het anders kan: een gezond bedrijf runnen én zorg hebben voor weidevogels en natuur. De maatschap van Emst beheert percelen in met name de Hoenwaard zo natuurvriendelijk als binnen hun bedrijf mogelijk is. Zij plaatsen en onderhouden voor de Stichting Vrienden van het Boerenland in de Hoenwaard, Gelderse Waard en Aersoltweerde ook schrikdraad installaties om weidevogelpredatie door vossen op een diervriendelijke manier te voorkomen.

Cor Heidenrijk is namens de agrarische natuurvereniging VeluweIJsselzoom coördinator van een aantal weidevogelgebieden langs de IJssel en wordt gezien als weidevogeldeskundige. Cor is secretaris van de Stichting Vrienden van het Boerenland. Een stichting van boeren en vrijwilligers die zich inzetten voor het weidevogelbeheer langs de IJssel. Hij is ook projectleider van een tiental natuurinrichtingsprojecten ter grootte van totaal ongeveer 75 hectare in de Hattemse Poort in de gemeenten Hattem en Heerde.

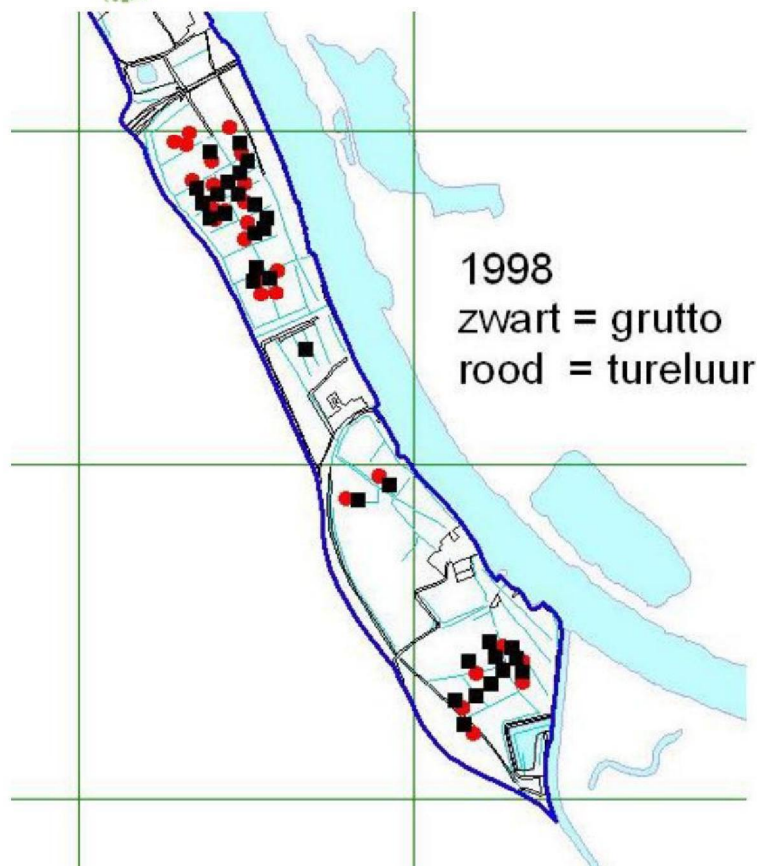
Geschiedenis van de weidevogels in de Gelderse Waard

De Gelderse Waard was in het verleden een gebied met een grote populatie weidevogels. Zowel in de percelen tussen spoorbrug en verkeersbrug als ook in het gebied direct ten noorden van de jachthaven waren veel broedparen grutto's en tureluurs aanwezig. Behalve grutto's en tureluurs waren in de Gelderse Waard ook altijd veel kieviten, scholeksters en gele kwikstaarten aanwezig. En vrijwel jaarlijks werd het gebied bezocht door één of meer paartjes kwartelkoningen.

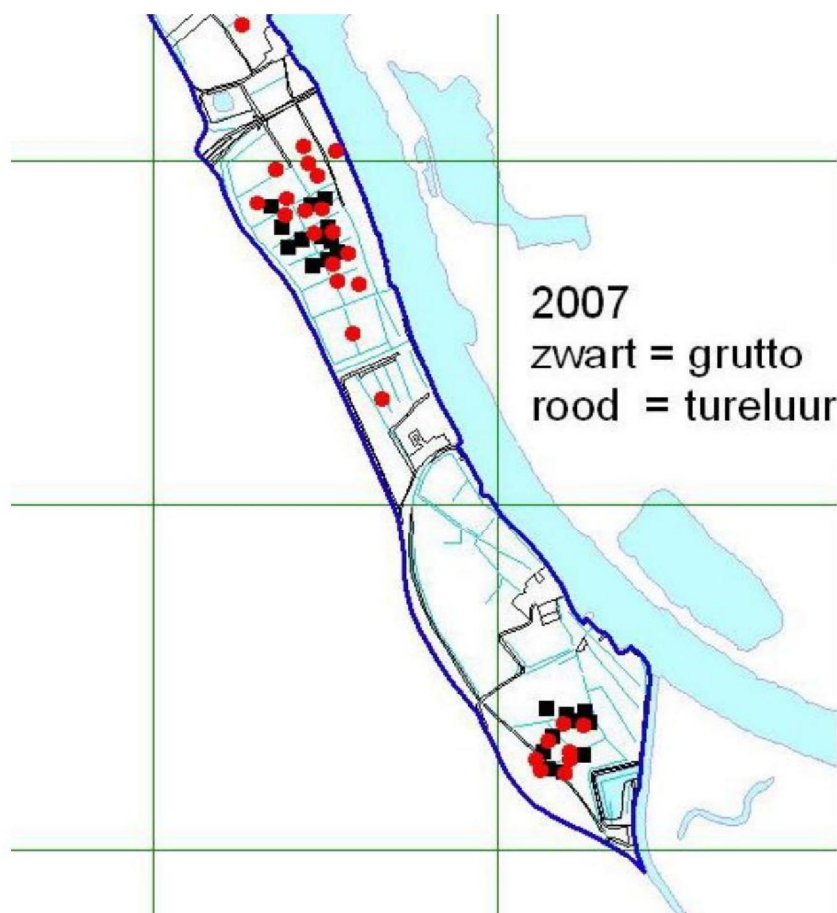
Ter illustratie van die dichtheid aan weidevogels zijn in de afbeeldingen 1 tot en met 3 telgegevens van de grutto en de tureluur over de jaren 1992, 1998 en 2007 op kaart gezet. Deze tellingen zijn in die tijd gedaan door Jan van Diermen, medewerker van de provincie Gelderland, in opdracht van de provincie Gelderland.

Afbeelding 1: Aantal broedparen Gelderse Waard in 1992. Bron: Jan van Diermen, provincie Gelderland

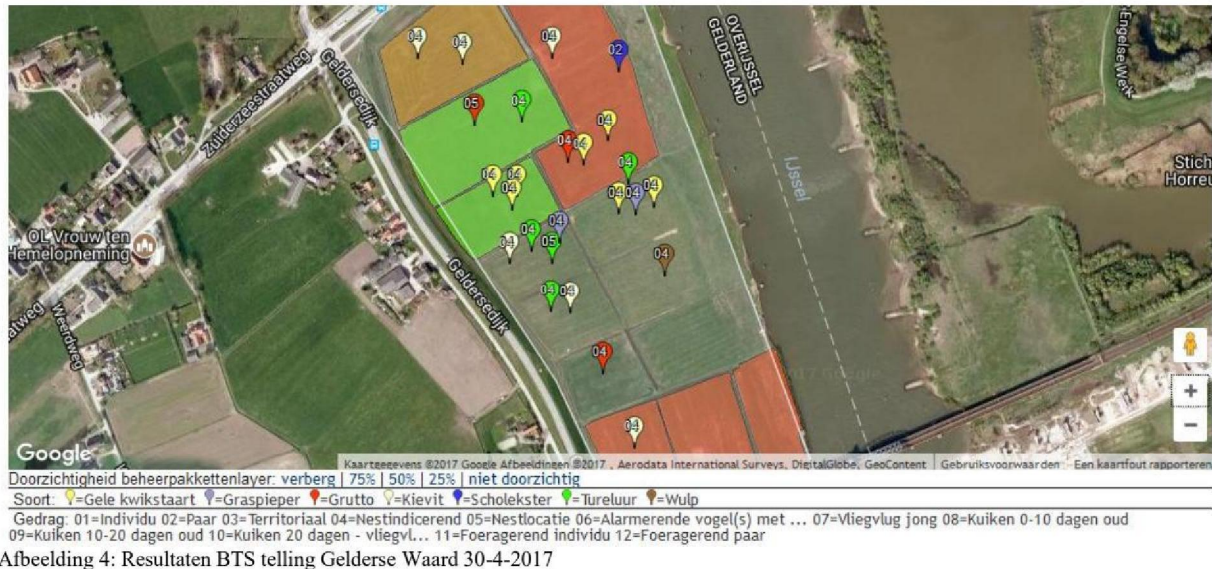
Afbeelding 2: Aantal broedparen Gelderse Waard in 1998. Bron: Jan van Diermen, provincie Gelderland

Afbeelding 3: Aantal broedparen Gelderse Waard in 2007 Bron: Jan van Diermen, provincie Gelderland

Huidige weidevogelstand in de Gelderse Waard

In 2017 is er nog steeds een klein restant van een weidevogelpopulatie in de Gelderse Waard geconstateerd. Vooral in het gebied tussen de bruggen zijn nog weidevogels aanwezig. Ook in 2017 zijn tellingen gedaan. Zogenaamde BTS tellingen. In afbeelding 4 zijn de resultaten van de telling op 30 april 2017 vastgelegd. Er waren toen nog 6 paar kieviten, 5 paar tureluurs, 3 paar grutto's, 1 paar wulpen, 2 paar graspiepers en 6 paar gele kwikstaarten aanwezig.

Afbeelding 4: Resultaten BTS telling Gelderse Waard 30-4-2017

In het gebied rond de jachthaven zijn op dat moment nog een paar kieviten en een paartje scholeksters geteld.

Perceel HTM I3, het huidige compensatieperceel

Bij deze tellingen heeft Jan van Diermen ook de broedlocatie van de weidevogels in beeld gebracht. Op deze kaarten is al te zien, dat ook in het verleden op perceel HTM I3 geen weidevogels broeden. De weinige grutto's en tureluurs, die in die omgeving aanwezig waren, zaten op percelen dicht bij de IJssel.

Perceel HTM I3 bestond in die tijd en bestaat nog steeds, uit voornamelijk Engels raaigras. Dat grasland is arm aan kruiden. Er zijn daardoor ook nauwelijks insecten als voedsel voor weidevogelkuikens aanwezig. Zie afbeelding 5. Weidevogels zoeken in dat soort graslanden nooit hun broedplaats.

Daarnaast wordt perceel HTM I3 aan de westkant omzoomd door knotwilgen en aan de oost- en de noordkant door hoge populieren en de bebouwing van oude steenfabrieken. De openheid van het landschap, die weidevogels nodig hebben is daardoor relatief gering. Zie afbeelding 6.

Toch schrijft Jan van Diermen in zijn rapportage "Weidevogels in uiterwaarden Hattem – Zalk 1992-2008" in december 2008 het volgende:

“Ruimtebeslag door de Hanzelijn / spoorbrug en de jachthaven raken enkele voor weidevogels speciale en betekenisvolle plekken. De ruimte tussen de fabrieken is nog het meest geëigend om hiervoor binnen het gebied te compenseren.”

Echter Jan vermeldt er niet bij, dat dit perceel vanwege de aard van het grasland en de ligging eigenlijk ongeschikt is als weidevogelbroedplaats. Het perceel is in het begin van het seizoen wel geschikt voor volwassen weidevogels om te foerageren.

Er zijn in die tijd ook geen inrichtingsmaatregelen genomen om het perceel voor weidevogels als broedplaats geschikter te maken. Als compensatie is op dit perceel slechts de maatregel opgelegd om tussen 1 april en 22 juni geen activiteiten uit te voeren.

Maar deze maatregel sorteert alleen effect als op zo'n perceel al vogels willen broeden. Nu bereik je bijna het tegenovergestelde: Door de lange rusttijd wordt het Engels raaigras voor kuikens ondoordringbaar. Als er al kuikens zijn, kunnen ze niet eens kruidenrijke plekken bereiken.

Afbeelding 5: Perceel HTM 13 met Engels raaigras en zonder noemenswaardige groei van kruiden

Perceel HTM I3 kan nu dus wel dienen als foerageergebied, maar het is zonde, dat op dit perceel compensatiemaatregelen voor jachthaven en spoorbrug zijn gelegd. Om tot een goede invulling van het weidevogelgebied Gelderse Waard te komen, zal een breder gebied ‘weidevogel geschikt’ moeten gemaakt worden. Hierna een uiteenzetting om daartoe te komen.

Afbeelding 6: De openheid van perceel HTM I3 is relatief gering

Weidevogelmozaïek

Om een goede weidevogelstand in de Gelderse Waard te houden c.q. verkrijgen, is een goed weidevogelmozaïek nodig. Een weidevogelmozaïek is een afwisseling van kruidenrijk hooiland met verschillende maaidata, weideland, akkerland en plaatsen met een hoge grondwaterstand:

- In het kruidenrijke hooiland kunnen de vogels broeden en tussen de kruiden kunnen kuikens insecten als voedsel vinden. Door op verschillende momenten te maaien, is er altijd wel een goede plek voor de vogels beschikbaar.
- Ook het weideland waar een paar koetjes grazen is voor kuikens belangrijk als foerageerplek. De koeienvlaaien trekken insecten aan. En de koeien eten nooit al het gras weg. Er blijven voor de kuikens in de hoge pollen ook nog schuilplekken.
- Het akkerland trekt veel kieviten als broedvogel aan. Tegenwoordig zie je weidevogels steeds meer in een “gemengde groep clusteren”. Gezamenlijk maken ze zich dan sterk tegen predatoren. De aanwezigheid van kieviten trekt met name grutto's en daar achteraan ook tureluurs aan om zo'n groep te vormen. In de Hoenwaard hebben we dat nu 2 jaar uitgetoetst en daar zie je, dat de populatie weidevogels stijgt.
- De plekken met een hoge, ongeveer 15 cm. diepe, grondwaterstand trekken in het voorjaar vogels aan. Hier kunnen de volwassen vogels gedurende het broedseizoen eiwitrijk voedsel, zoals wormen en insectenlarven, in de bodem vinden en bereiken.

Een aantal elementen voor het weidevogelmozaïek zijn in de Gelderse Waard al aanwezig:

- Percelen in het gebied tussen de bruggen, die onder agrarisch natuurbeheer een uitgestelde maaidatum tot 8 of 15 juni hebben. Percelen die ook al redelijk kruidenrijk zijn.
- Bij de jachthaven liggen wat percelen, die onder botanisch agrarisch natuurbeheer vallen, dus kruidenrijk zijn. Deze percelen hebben, om aantrekkelijk te zijn voor kwartelkoningen, ook een uitgestelde maaidatum tot 15 juni.

Wat ontbreekt zijn:

- Kruidenrijke percelen met een iets latere maaidatum dan 15 juni,
- plekken met een hoge grondwaterstand en
- Percelen met akkerland om kieviten aan te trekken.

In de herstructurering van de Gelderse Waard als weidevogelgebied moet bovenstaande gecreëerd worden. Met name de eerste twee zouden de nieuwe compensatiegebieden kunnen zijn.

Percelen HTM G125 en G371, compensatiegebied tussen de bruggen

In het gebied “tussen de bruggen” liggen een tweetal percelen, die op dit moment in bezit zijn van de overheid (RvO - Rijksdienst voor Ondernemend Nederland). Op dit moment worden deze percelen, met weidevogelbeperkingen, verpacht. Het gras in deze percelen is redelijk kruidenrijk. Er komen nu al weidevogel broedgevallen voor. Echter de grondwaterstand is in dit deel van de Gelderse Waard laag.

Deze 2 percelen zijn totaal 3,75 hectare groot. In principe wil de overheid geen grondeigenaar zijn. Dus op korte termijn komen deze percelen te koop. Een dergelijke verkoop geschiedt vaak met inschrijving. De hoogste bieder wordt nieuwe eigenaar / gebruiker. Als deze percelen zonder compensatieverplichtingen worden verkocht, is het afwachten of de nieuwe

eigenaar, die waarschijnlijk een hoge prijs heeft geboden, bereid is om enige vorm van weidevogelbeheer toe te passen.

In dit deel van de Gelderse Waard is nu nog een kleine populatie weidevogels aanwezig. We willen deze populatie laten groeien door uitgesteld maaien en een klein stukje extra inrichting. Uitgesteld maaien tot 22 juni. Om daarmee in het gebied een variatie aan maaidata te realiseren;

Als inrichting de percelen meer weidevogelvriendelijk maken door

- de watergang in het midden van de percelen te voorzien van natuurvriendelijke oevers met een breedte van ongeveer 6 meter aan beide zijden van de sloot;
- deze natuurvriendelijke oevers in te zaaien met een kruidenrijk grasmengsel aangepast aan de hogere vochtigheid van deze oevers;
- op één van de percelen een strook van 50 x 50 meter licht vergraven. Om in die strook een plasdras situatie van maximaal 15 cm diep te creëren;
- dit plasdras wordt vanaf begin voorjaar tot eind mei, blijvend van een laagje water voorzien door een pomp op zonne-energie of door een verplaatsbaar windmolentje.

In afbeelding 7 is een ruw inrichtingsvoorstel als praatstuk voor bovenstaande opgenomen.

Daarnaast moeten we in dit deel van de Gelderse Waard zorgen dat weidevogels en hun kuikens tegen predatie door vossen worden beschermd. Dit kan op een ‘diervriendelijke’ wijze door (gedeelten van) het gebied af te rasteren met schrikdraad. Drie of vier draden op 15, 30, 45 en 60 centimeter hoogte en van energie voorzien door een accu. De draden worden vastgemaakt aan kunststof paaltjes ongeveer 5 à 6 meter uit elkaar. Om het schrikdraad werkend te houden, moet in het groeiseizoen het gras onder de draden wekelijks met een bosmaaier gemaaid worden.

Afbeelding 7: Ruw inrichtingsvoorstel percelen HTM G125 en G371

Percelen HTM I275 en I276, compensatiegebied bij de jachthaven

Na de vergroting van de jachthaven zijn er nog 2 graslandpercelen, totaal 2,95 hectare overgebleven. Ook deze percelen zijn nu (nog) in het bezit van de overheid, maar komen op korte termijn te koop. Dit zijn grasland percelen, die vergeleken met perceel HTM I3, er wat kruidenrijker uitzien en minder intensief agrarisch gebruik uitzien. Zie afbeelding 8.

Afbeelding 8: Grasland op perceel HTM I276

In dit gebied van de Gelderse Waard zijn op dit moment geen weidevogels meer aanwezig. Oorzaak hiervan ligt waarschijnlijk niet zo zeer in de uitbreiding van de jachthaven, maar meer omdat langs de jachthaven een pad aangelegd is, dat veel als ‘hondenuitlaat plaats’ wordt gebruikt. Helaas laten veel hondeneigenaren hun honden hier los lopen. De honden lopen het grasland in en zorgen vervolgens voor een te grote verstoring.

In deze hoek van de Gelderse Waard hebben we altijd behoorlijk veel weidevogels hun broedplaats gevonden. In 2012 heeft hier zelfs nog een kwartelkoning zijn roepplek gehad. We willen proberen hier een populatie weidevogels terug te krijgen. Maar hierbij speelt de inrichting een grote rol. Het is daarbij zeker nodig aan de kant van het wandelpad langs de jachthaven een stevig hekwerk, 1 meter 20 hoog, te plaatsen. Zodat honden niet meer op het grasland kunnen komen. Of we moeten hier een variabel raster met schrikdraad plaatsen, zoals we ook gebruiken om vossen buiten de weidevogelpercelen te houden.

In het natuurbeheerplan van de provincie Gelderland zijn deze percelen betiteld als ‘om te vormen naar natuur, met botanische doelstelling’. Die botanische doelstelling komt ook wel overeen met de kievitsbloemen (*Fritillaria meleagris*), die een aantal jaar geleden op deze percelen zijn aangetroffen. Zie foto op laatste pagina, die overigens op een andere plaats zijn gefotografeerd. Eigenlijk zou je op deze percelen een soort “dubbeldoelstelling” (weidevogelbeheer en botanisch beheer) willen hebben.

Een dubbeldoelstelling, omdat ze elkaar kan aanvullen. Immers kruidenrijkdom is ook voor weidevogels van belang. Het licht afgraven van een deel van de percelen en hier een tijdelijk plasdras maken is voor weidevogels van belang, maar komt ook de variatie als botanisch gebied ten goede. En op plaatsen die geen botanische waarde hebben, kan ruige mest uitgereden worden. Ruige mest zorgt voor een verrijking van het bodemleven. Hierdoor kunnen weidevogels hier voedsel vinden. Dit is essentieel voor goed weidevogelbeheer.

Ook tussen en rond deze percelen liggen sloten. Zie afbeelding 9.

Afbeelding 9: Watergang tussen de percelen HTM I275 en I276

Het waterpeil in deze sloten ligt niet erg diep onder het maaiveld. Maar het zou voor weidevogels mooi zijn, dat deze waterlijn ook bereikbaar wordt, zodat vogels hier voedsel kunnen vinden. Het aanwezige liesgras en het meeste riet moeten dan ook verwijderd worden. En gelijktijdig zou ook in deze sloten de oevers verflauwd moeten worden tot een natuurvriendelijke oever.

Ook in deze percelen kan een stuk van 50 x 50 meter vergraven worden om hier een plasdras gebiedje voor de vogels aan te leggen. Dit plasdras ook met een pomp op zonne-energie of een verplaatsbaar windmolentje van het vroege voorjaar tot eind mei blijvend onder water zetten.

Ook hier willen we predatie door vossen voorkomen en moeten percelen dus afgerasterd worden met schrikdraad.

In afbeelding 10 is een ruwe inrichtingsschets, als praatstuk, opgenomen voor de percelen

Afbeelding 10: Ruwe inrichtingsschets percelen HTM I275 en I276

Perceel HTM I3 als akkerland

Om het weidevogelmozaïek bijna compleet te maken is er nog akkerland nodig. In de praktijk zal akkerland in de Gelderse Waard moeilijk te realiseren zijn. De Gelderse Waard bestaat voornamelijk uit laag gelegen graslanden en is overstromingsgevoelig. Het klinkt bizar: Maar juist het huidige compensatieperceel HTM I3 is wel één van de mogelijke percelen, die als akkerland (maisland) ingericht zouden kunnen worden.

Er moet dan wel rekening gehouden met een aantal voorwaarden:

- Dit akkerland gaat kieviten aantrekken. Kieviten, die ook op dit akkerland gaan broeden. De kuikens van die kieviten verlaten vrijwel direct na geboorte hun nest en gaan op zoek naar voedsel, insecten dus. Maar die zijn op maisland niet of nauwelijks aanwezig. De volwassen kieviten zullen daarom hun kuikens naar grasland leiden. Dat is aanwezig in de percelen naast de jachthaven. Maar het is nog mooier als dicht bij de akker ook kruidenrijk grasland is. Als rondom de akker een flinke strook met kruidenrijk gras ingezaaid wordt, dan kan perceel HTM I3 voor weidevogels alleen maar aantrekkelijker worden.
- Een ander puntje is dat er een “open” verbinding moet zijn tussen de kieviten op HTM I3 en de toekomstige grutto's op de percelen naast de jachthaven. Het toegangsweggetje naar de oude steenfabriek vormt daarvoor geen belemmering. Maar langs het weggetje staan wat wilgen en wat struweel dat behoorlijk hoog opgegroeid is. Om ook het luchtruim als verbinding vrij te maken, zouden de wilgen geknot moeten worden en het struweel terug gezet en afgekort moeten worden. Zie afbeelding 11.

De percelen ten noorden van perceel HTM I3 worden extensief beweide. Daarmee is het weidevogelmozaïek in de Gelderse Waard helemaal compleet.

Afbeelding 11: Het luchtruim tussen percelen HTM I3 en de percelen naast jachthaven “vrij” houden

Bijlage: Kaart Gelderse Waard met de genoemde kadastrale perceelnummers

